

Balázs Gergő

Posztmodern vallásosság az erdélyi magyarság körében

Kivonat

A nyilvánosságban gyakran előforduló vélekedés, hogy a nyugati ember eltávolodott a vallástól, vagy legalábbis annak hagyományosan megszokott formáitól. A kereső ember számtalan kínálkozó lehetőség közül választhat, hogy kielégítse spirituális igényeit. Ugyanakkor általános megfigyelés, hogy a Nyugat-Európában végbemenő folyamatok hosszabb vagy rövidebb (a világháló megjelenése óta inkább rövidebb) idő alatt a Kárpát-medencébe is eljutnak. A tanulmány során ezen feltevésekből kiindulva próbálom – főleg vallásszociológiai szempontból – bemutatni a 21. századi erdélyi ember vallásosságát.

Abstract

It is a common public perception that the Western man has moved away from religion, or at least from its traditional forms. The seeker has a myriad of options to choose from to satisfy his spiritual needs. At the same time, it is a common observation that the processes taking place in Western Europe are also reaching the Middle- and Eastern European region in a shorter or longer (rather shorter in the Internet era) time. Based on these assumptions, in this study I will try to present the religiousness of the 21st century Transylvanian man, mainly from the sociological point of view of religion.

1. Általánosan a posztmodern vallásosságról

Peter Berger vallásszociológus szerint az ember természetéhez szervesen hozzátartozik az igény, melynek köszönhetően a saját létezésünknek valamilyen metafizikai értelmet akarunk tulajdonítani. Magyarázatokra és válaszokra van szükségünk az egzisztenciális kérdésekkel kapcsolatban. A történelem során olyan intézményrendszerek keletkeztek, melyek ezt az igényt voltak hivatottak kielégíteni, s melyek a társadalom elsődleges működtetőiként tűntek fel. Berger elméletének értelmében ezen intézményeknek, amennyiben relevánsak akarnak maradni

a hétköznapi emberek életében, szükségük van arra, hogy valamilyen formában legitimációt/igazolást nyerjenek. Kétféle legitimációt különböztet meg. Kognitív legitimáció, melynek leíró funkciója van, s megmagyarázza az embernek, mi mi-csoda, illetve normatív legitimáció, melynek előíró funkciója van, és meghatározza, hogy az embernek mit kell tennie. Berger szerint ezt a legitimációs szerepet hosszú időn keresztül a vallás töltötte be, mely az isteni kinyilatkoztatás tekintélyére hivatkozva volt jelen leíró és előíró módon az emberek életében. Emellett a vallás a már említett intézményrendszereket kozmikus keretbe helyezi, és megszentelt státuszt ad nekik. A legitimációs funkció mellett rendkívül fontos, hogy a vallás képes átlendíteni az egyént a különböző egzisztenciális kríziseken, képes vigasztalást és magyarázatot adni a peremhelyzetre került embernek, aki így továbbra is képes fenntartani a társadalomban való létezését.¹

J. F. Lyotard *A posztmodern állapot* című munkájának megjelenése óta egyre határozottabban körvonalazódik az a vélekedés, miszerint abban a „posztmodern állapotban”, amelyben élünk, a „metanarratívák”, amelyek metafizikai magyarázatot adtak az embernek az egzisztenciális kérdéseivel kapcsolatosan, elvesztették a legitimitásukat. Lyotard szerint a hagyományos „tudás” fogalma egy delegitimációs folyamaton ment keresztül, és elvesztette az életet szabályozó felhatalmazását. Így került krízisbe a tudományosság, az oktatás, a kutatás, és ennek következtében kell válsággal számolniuk a társadalmat működtető intézményeknek is.²

Grace Davie nagy-britanniai valláskutató szerint ilyen intézményekként az egyházaknak is szembe kell nézniük azzal, hogy az eddigiekhez képest jóval kisebb hatásuk van az európai ember életének szabályozására. Az előbbiek értelmében fontos kiemelni, hogy az egyház csupán egy azon intézmények sorában, melyeknek tekintélyvesztéssel kell számolniuk. A hagyományos társadalmat szabályozó szervezetek, politikai pártok, melyek akár kognitív, akár normatív szabályozó eszközei voltak az európai ember világnézetének, elvesztették befolyásoló erejüket. Davie szerint az európai ember nehezen vehető rá a hosszú távú elkötelezettségre az említett intézmények mellett. Különös azonban, hogy ezzel egy időben virágkorukat élik az egy adott ügy mentén akár spontán szerveződő, rövid távú összefogások.³

Az intézményekből való kiábrándultság nem jelenti tehát az egyének közélet iránti érdektelenségét vagy rezignáltságát. Ez a folyamat a vallásosság terén

¹ Berger, Peter L.: *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Open Road Integrated Media, New York, 1990. 27, 31, 34, 37.

² Lyotard, Jean-François: *A posztmodern állapot*. Századvég Kiadó, Budapest 1993. 82.

³ Davie, Grace: *A vallás szociológiája*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2010. 141.

is megfigyelhető: az intézményes egyháztól való elfordulás nem jelenti az egyének vallásosságának vagy spirituális igényeinek hiányát. Egy 1999/2000-es felmérés szerint a Nagy-Britanniában élő fiatalok nagy része hisz az emberben élő immanens istenben és a halálon túli élet valamilyen formájában.⁴

Davie elmélete szerint (Berger elméletéhez hasonlóan) az ember természeténél fogva vallásos. Azonban az individualista társadalomban élő ember vallásossága szükségszerűen individualizálódik. Ez ugyanakkor nem jelenti a vallás iránti érdektelenséget. Az intézményes vallásosságtól való elfordulás nem közvetlen következménye az egyén spirituális válsága, sokkal inkább a vallással kapcsolatos fogalmak átalakulásáról beszélhetünk. A spiritualitás fogalma, amely korábban szervesen kapcsolódott a Szentlélek bibliai fogalmához, függetlenedik, és új értelmet nyer. Dominika Motak tanulmányában kifejti, hogy a mai értelemben vett spiritualitás egy olyan „szociokulturálisan strukturált és meghatározott folyamat, amelyben az ember megpróbál megbékülni saját egzisztenciális helyzetével”. A vallás eszerint nem az általánosan megfogalmazott dogmákban vagy a közösen megélt vallásos élményben, hanem az egyéni megtapasztalásban, az Istennel, a természettel, önmagunkkal és másokkal való kapcsolatban érhető tetten. Ebben az értelemben a posztmodern vallásosság a szilárd halmazállapotból a folyékony halmazállapotba való átmenetet jelenti. Az új halmazállapotban rendkívüli szerepe van az egyéni megtapasztalásnak.⁵ Ebben a helyzetben megszűnik a vallásnak az a jellege, mely korábban az embert körülvevő valóságnak általánosan elfogadott meghatározást adott. A vallás fragmentált igazságokat képes felépíteni, melyek legtöbb esetben a családi vagy egyéb mikroközösségeken túl, a nagyobb csoportosulásoknak nem szolgálnak releváns magyarázatokkal. Nem érvényesül az az önszabályozó fegyelem, amely előírta a vallási alkalmak rendszeres látogatását. Az európai történelmi egyházak esetében ez azt jelenti, hogy a templomba járás és a vallásos rendezvényeken való részvétel egyéni választás kérdése, nem szokás vagy hagyomány dolga.⁶

Arról van szó, hogy az individualista társadalomban élő ember individualizálódott, és arról van meggyőződve, hogy a vallást nem dogmatikusan, hanem egyénileg lehet megtapasztalni, valamint hogy a vallásos megtapasztalás valóságossága egyenes arányban növekszik annak egyediségével. Peter Berger szavaival élve:

⁴Uo. 138.

⁵Motak, Dominika: Postmodern Spirituality and the Culture of Individualism. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* XXI (2009/1): 149–161, 131, 134, 135.

⁶Davie, Grace: i. m. 200.

„Az új liberalizmus radikális módon és a szó két értelmében »szubjektivizálja« a vallást. A világ hagyományos vallási definíciói objektivitásának fokozatos elvesztésével vagy a valóság elvesztésével a vallás egyre inkább szabad szubjektív választás tárgyává válik, vagyis elveszti interszubjektíven kötelező jellegét. Emellett a vallási »valóságokat« egyre inkább »lefordítják« az egyéni tudaton kívüli tények vonatkoztatási keretéből egy olyan vonatkoztatási keretre, amely a tudaton belül helyezi el őket. Így például Krisztus feltámadását már nem a fizikai természet külvilágában zajló eseménynek tekintik, hanem úgy »fordítják le«, hogy a hívő ember tudatában létező egzisztenciális vagy pszichológiai jelenségekre utaljon. Másképpen fogalmazva, a realizmus, amelyre a vallás hivatkozik, a kozmoszból vagy a történelemből az egyéni tudatba kerül át. A kozmológia pszichológiává válik. A történelemből életrajz lesz.”⁷

Mindennek következtében a vallási hagyományok elveszítik monopolhelyezetüket, ami szükségszerűen vallási pluralizmushoz vezet, „piaci” helyzet alakul ki, és a szekularizáció folyamatának köszönhetően ezen a piacon már nem csak a vallások vagy a felekezetek versenyeznek.

2. Szekularizáció

A vallási pluralizmus mint társadalmi jelenség szoros kapcsolatban áll a szekularizáció folyamatával. A szekularizáció fogalmának eredettörténete a középkorba nyúlik vissza. Ezzel a kifejezéssel jelölték egy-egy ingatlan egyházi tulajdonból való kivonását, illetve a kánonjogban ez a kifejezés szerepelt annak a jelenségnek a leírására, amikor egy szerzetes kivonult a saját rendjéből, és visszatért a világba. Peter Berger szerint a mai használatban lévő szekularizáció kifejezés a „modern nyugati történelemben nagy jelentőségű, empirikusan elérhető” folyamatokra utal.⁸ José Casanova úgy írja le a folyamatot, mint a világi szférák – állam, gazdaság és tudomány – differenciálódása a vallási intézményektől és normáktól.⁹ A ’differenciálódás’ mellett Casanova egy másik kulcsfogalmat is használ: ez a ’privatizáció’. Ez a kifejezés a vallás közszférából magánszférába való átmenetének a folyamatát jelöli.¹⁰ Max Weber hasonló folyamatról beszél a keresztyén aszkézissel kapcsolatosan. Szerinte a szekularizációnak köszönhetően már nem választható el teljesen

⁷ Berger, Peter L.: i. m. 122.

⁸ Uo. 82.

⁹ Casanova, José: *Public Religions in the Modern World*. The University of Chicago Press, Chicago and London, 1994. 19.

¹⁰ Uo. 36, 211.

mindaz, ami a kolostorok falain belül és ami azon kívül történik. A vallás utat tör magának a piactereken, a hétköznapi valóságában, és igényt tart az ember teljes – nem pusztán a vallásos terekben eltöltött – életére.¹¹ Casanova szerint a szekularizáció előtt szinte százszázalékos egyháztagságról beszélhettünk. A keresztyén identitást a társadalom struktúrája garantálta, ezért nem volt szükség személyes döntésre vagy elköteleződésre. A differenciálódás és a privatizáció folyamatai arra mutatnak, hogy a vallási szféra az addiginál kisebb és kevésbé központi szerepet tölt be társadalmi szinten.¹² Az eddigiek alapján talán egyértelműnek tűnik, mégis a tévhitek elkerülése végett fontosnak tartom leszögezni, hogy a szekularizáció nem azonos az elvallástalanodás folyamatával. A szekularizációról alkotott elméletek nem foglalják magukban a vallás fokozatos hanyatlását és eltűnését.¹³ Csupán arról van szó, hogy a határ a vallási és a világi szféra között az addighoz képest kevésbé konkrét. A vallásos tartalmak megjelennek a művészetben, a filozófiában, az irodalomban és a tudományban is. Berger emellett a „tudat szekularizációjáról” beszél, s ez olyan, a nyugati kultúra által kitermelt szemléletmód, mely azok sajátja, akik vallásos értelmezés nélkül tekintenek önmagukra és a világra.¹⁴

A szekularizáció és a pluralizáció két egymással kölcsönhatásban lévő és egymást segítő folyamat, melyek mára globális méreteket öltenek. Ennek közvetlen következménye, hogy mindkét folyamat globális jellegű teológiai kérdésekhez vezet. Az egyház akár elvesztette, akár önként engedte ki a kezéből azt a monopóliumot, amely hosszú időn keresztül megillette, mára mindössze egy alternatíva lett a „spirituális piacon”, és ilyenként feltétlenül legitimációra van szüksége. A kortárs teológia egyik legsürgetőbb feladata valamilyen módon reagálni erre a kihívásra. Az első legitimációs kísérlet az új ortodoxia formájában valósult meg. Karl Barth a Római levélhez írott magyarázatával indította el ezt az irányzatot. Ugyanakkor születtek olyan irányzatok is, amelyek kevésbé tekintették a világot a maga szekuláris jellegével az egyház ellenségének. A II. világháború után sokan Dietrich Bonhoeffer teológiájának továbbvitelében látták a megoldást, s ezzel nagymértékű változást értek el a szekularizációról szóló keresztyén gondolkodásban. Bonhoeffer élete végén keletkezett börtönleveleiben az egyház világ felé való nyitottságáról beszél, és előtérbe helyezi a világért élő egyház koncepcióját.¹⁵ Bonhoeffert köve-

¹¹ Weber, Max: *The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*. Routledge Classics, London and New York, 2005. 101.

¹² Casanova, José: i. m. 15, 16.

¹³ Uo. 17.

¹⁴ Berger, Peter L.: i. m. 83.

¹⁵ Bonhoeffer, Dietrich: *Börtönlevelek*. Harmat Kiadó, Budapest, 2016. 182.

tően számos teológus tanúsított nyitott hozzáállást a szekularizáció folyamatához. Rowan Williams egykori canterburyi érsek szerint amennyiben a szekularizmus ideológiai semlegességet jelent, akkor annak egyenesen keresztény gyökerei vannak.¹⁶ Berger szerint olyan törekvések is léteznek, melyek összhangba hozzák a kereszténységet a szekularizált tudat „bizonyos kulcsfontosságú valóságfelvetéseivel”. Berger úgy említi ezeket, mint a vallás szubjektivizálására irányuló törekvéseket, melyek előszeretettel alkalmazzák a pszichológia fogalmi készletét.¹⁷

3. Az erdélyi magyarok vallásossága

Az erdélyi magyarság vallásosságának több olyan aspektusa van, amely egyedivé teszi. Minthogy Erdély a kelet és nyugat közötti törésvonalon helyezkedik el, ahogy sok minden másról, úgy a vallásosságáról is elmondhatjuk, hogy ez egy sajátosan átmeneti terület. A minta azt mutatja, hogy néhány év vagy évtized lemaradással az erdélyi társadalom a nyugati trendeket követi. Ennek megfelelően vallásos szempontból itt is tetten érhető a szekularizáció hatása, azonban ez mégsem teljesen azonos a nyugaton zajló folyamatokkal. Az egyediséget elsősorban a szocialista ideológiával átítatott múlt adja. Az egykori kommunista államokban a hatalom határozott szándéka volt, hogy az egyének többnyire keresztény világnézetét ateista/marxista világképpel váltsa fel, és ezt a szándékát államilag támogatott propagandával próbálta elérni. Kiss Dénes erdélyi vallásszociológus vizsgálódásai során arra a következtetésre jutott, hogy ez a törekvés csupán részben sikerült. Bár a szocialista állam kiszorította az egyházat addigi monopolhelyzetéből, a gyakorlatban nem sikerült a helyére kényszeríteni az ateista vagy marxista világképet. Sokkal inkább egy sajátos vallási pluralizmus lett az eredmény.¹⁸

A szocialista rezsim megszűnésével a rendszerváltás után a teljes romániai lakosságnak az egyházhoz való valamilyen fokú visszatérését lehet megfigyelni. Kiss Dénes szerint ennek három fontos oka van. Egyrészt a rendszerváltás utáni gazdasági válság következtében az emberek a vallásban kerestek menedéket, másrészt a román ortodox egyház és a kommunista állam közti kiegyezés következtében az ortodox egyháznak a többihez képest kevesebb üldöztetést kellett elszenvednie. A harmadik, talán legrelevánsabb magyarázat az, hogy a romániai lakosság jó ré-

¹⁶ Williams, Rowan: *A hit szerepe a mai világban*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2014. 45.

¹⁷ Berger, Peter L.: *i. m.* 123.

¹⁸ Kiss Dénes: Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai. *Erdélyi Társadalom* VIII. (2010/1–2.) 71–87. 71.

szében a vallási, illetve a nemzeti/etnikai identitás között szoros kapcsolat van. Az ortodox felekezethez való tartozás már a szocialista államban is fontos részét képezte a román nemzeti identitásnak. A protestáns felekezetek, illetve a római katolikus egyház tagjai túlnyomórészt magyar nemzetiségűek. Főként a kisebbségi létből fakadóan, a vallásosság és a nemzeti hovatartozás az ő esetükben is szoros kapcsolatban áll egymással, és mindkettő fontos része az identitásnak. A vallási és etnikai határvonalak egymásra tevődnek, és az egyházak kiemelt szerepet játszanak a nemzeti identitás őrzésében. A szocialista állam bukása utáni nemzeti érzelmek erősödése az egyházhoz való kötődést is megerősítette.¹⁹

A rendszerváltás után az erdélyi magyarok vallásosságában lezajló folyamatokat csak részben lehet a nyugat-európai folyamatokhoz hasonlítani. A hasonlóság főként az egyéni vallásosság dimenziójában mutatkozik meg. Mindkét esetben (nyugat-európai és erdélyi) megfigyelhető egyfajta eltávolodás a közösségtől, a közösen megfogalmazott dogmáktól és egy közeledés az individuális spiritualitáshoz. A társadalomban, az intézmények szintjén ez egyáltalán nem érvényes. Kiss Dénes Románia esetében a szekularizációval ellentétes folyamatról, szakralizációról beszél. Ez a folyamat a keresztyén felekezetek társadalomban elfoglalt intézményes jelenlétében ragadható meg. A rendszerváltás utáni romániai egyházak a társadalomban olyan funkciókat kezdtek ellátni, amelyeket addig az önállósult állam látott el. Így a korábban vallástól független szférákba ismét behatolt a vallás. Az egyházak profán tevékenységeket kezdtek végezni. Kiss megfigyelése alapján ez leginkább a szociális gondozás és az oktatás terén valósul meg, de kevésbé intenzíven a kulturális életben és a gazdaság világában is találkozhatunk egyházi tevékenységgel.²⁰

A sajátos határhelyzet, melyet Erdély kelet és nyugat között foglal el, nem csupán a társadalomban, hanem az egyéni vallásosság dimenziójában is megmutatkozik. Az erdélyi protestánsok két erőteljes hatásnak vannak alávetve: az anyaországi nemzettársak oldaláról érkező hatás, illetve a román ortodox egyház hatása. Kiss Dénes 2008 és 2018 között három fontos kérdés mentén vizsgálta, hogy pontosan miben mutatkozik meg e két hatás. Kérdőívek segítségével felmérte az erdélyi magyarok templomlátogatási és imádkozással kapcsolatos szokásait, illetve az intézményes egyházhoz fűződő viszonyukat. A felmérések arra a megállapításra jutottak, hogy az erdélyi magyarok a magyarországi, illetve a romániai román

¹⁹ Uo. 73–75.

²⁰ Kiss Dénes: Románia a szakralizáció útján. Három romániai egyház profán társadalmi funkcióinak elemzése. *Erdélyi Társadalom* VII. (2009/1–2.) 123–135. 123–125.

nemzetiségű lakosságnál is vallásosabbak. A templomlátogatás arányát és az imádkozás gyakoriságát mérő vizsgálatok az erdélyi magyarok körében jóval magasabb számokat mutattak ki, mint anyaországi nemzettársaik esetében. Míg a magyarországiaknak kevesebb mint 20 százaléka szokott naponta imádkozni, az erdélyi magyaroknak és románoknak több mint a fele. Utóbbiak körülbelül egyharmada állítja, hogy hetente jár templomba. Magyarországon ez az arány 11 százalék.²¹ A tendenciát az egyháztagság aránya is erősíti: míg Magyarországon a lakosság kevesebb mint fele tartozik valamilyen egyházhoz, a romániai magyarok esetében szinte a teljes népesség tagja valamilyen egyháznak. A válaszok alapján az erdélyi magyarok számára egyelőre elképzelhetetlen az egyházi szertartás nélküli temetés és esküvő, de az újszülöttek megkeresztelésének elmaradása is.²² Ha nem is mond ellent, a képet feltétlenül árnyalja, hogy egy esettanulmány keretei között három különböző Kolozs megyei kistérségben végzett kutatás templomlátogatási adatai a kérdőíves kutatásokétól lényegesen eltérő eredményeket mutatnak. A kérdőíves kutatás alapján a heti rendszerességű templomlátogatás akár a 40 százalék fölötti arányt is eléri, míg az esettanulmányok ennél lényegesen kisebb számokat, 5 és 30 százalék közötti arányt eredményeztek. A gyülekezetek lelkészeivel készített mélyinterjúkból is az derül ki, hogy a rendszerváltást követő évtizedben megemelkedett, rövid időn belül pedig csökkenni kezdett a templomot rendszeresen látogatók száma, majd az eredeti szinten maradt. Kiss Dénes szerint a kétféle módszerrel összegyűjtött adatok közötti jelentős eltérés elsődleges oka az, hogy a vizsgálat alá vetett területeken egyértelműen intenzíven jelen van a vallásossággal kapcsolatos társadalmi elvárás, ami arra készítette az embereket, hogy a kérdőívekben a vallásos életükről a ténylegesnél „kedvezőbb” képet fessenek.²³

Mindez arra mutat, hogy az erdélyi magyarság egy része különbséget tesz a „hivatalos” és „nem hivatalos” vallásosság között. Az egyháztagok sok esetben nem tudnak megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a túlságosan merev struktúrával rendelkező intézményes egyház előír számukra. Még akkor sem, ha az egyház mind a vallási, mind a kulturális életet intézményes szinten szervezi. Az egyház által kinevezett „hivatalos” személyek, lelkészek és egyéb vezetők által nyújtott tanításokat az egyháztagok a saját maguk módján értelmezik, továbbá a vallási szocializációt nem csupán a megfelelő képesítéssel rendelkező személyek végzik,

²¹ Kiss Dénes: *Nekünk csak ez van. Vallás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben*. Exit Kiadó, Kolozsvár, 2020. 70–71.

²² Uo. 72, 79.

²³ Uo. 81.

hanem sok esetben pedagógusok, családtagok, a kortárs csoport tagjai vagy egyéb tekintélyszemélyek.²⁴

Az egyén vallásosságának mértékét rendkívül nehéz egzakt módon megragadni. Tomka Miklós egy olyan kérdőívet dolgozott ki, mely ennek ellenére néhány támpontot adhat annak kapcsán, hogy az ember milyen mélynek gondolja saját vallásos elköteleződését. Ezt a kérdőívet használta fel Kiss Dénes az erdélyi társadalmat kutatva. A válaszadóknak a következő lehetőségek szerint kellett meghatározniuk saját vallásosságukat: vallásos vagyok, az egyház tanítását követem, vallásos vagyok a magam módján, nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem, nem vagyok vallásos, nem válaszolok, vagy nem tudom. A felmérést tíz év különbséggel két alkalommal végezték el 2008 és 2018 között. 2008-ban a társadalom 35,2 százaléka vallotta magát az egyház tanítása szerint hívőnek, és 55,2 százalék volt vallásos a maga módján. 2018-ban a megkérdezettek válaszaiból kiderül, hogy a népesség többsége (50,3 százalék) továbbra is a maga módján vallásos, míg 42,4 százalékot mutatott azok száma, akik az egyház tanítását követve tartják magukat vallásosnak. Különös dolgot mond el az erdélyi magyarok templomhoz való viszonyáról, hogy a magukat nem vallásosnak tartó emberek 61,9 százaléka néha ellátogat templomba. A vallásosság egyházas vagy individuális jellegéről sokat elmondanak a megkérdezettek istenképére vonatkozó adatok. A 2008-as kutatás szerint az erdélyi magyarok 92,3 százaléka istenhívő, ebből pedig 80,4 százalék a keresztyén egyházak által hirdetett módon egy személyes Istenben hisz, „az Istent valamilyen szellemként vagy életerőként elképzelők aránya pedig alig 11,9 százalék”²⁵ (lásd függelék).

Az adatok arra engednek következtetni, hogy az erdélyi magyarság körében is megfigyelhető az az individualizációs folyamat, mely Nyugat-Európában végbemegy, azonban ez a nyugati társadalmaktól eltérő módon nem jelenti a hagyományos értelemben vett vallás valamilyen egyedi alternatívájának a kidolgozását, viszont jelenti az egyházas vallástól való némi eltávolodást. Különös, hogy az önmagukat „nem egyházasan” vallásosnak vallók a vallásosságuk konkrét jellemzőit tekintve alig különböznek az egyházasan vallásosaktól (a legnagyobb különbség a templomlátogatás gyakoriságában mutatkozik).²⁶

²⁴ Uo. 83–84.

²⁵ Uo. 88–89.

²⁶ Uo. 90.

4. Néhány kérdésfelvetés

Az empirikus kutatások és a vallásszociológusok elméletei egyaránt arra mutatnak, hogy a teológia számára sürgető feladatot jelent az individualizáció, szekularizáció és pluralizáció kulcsszavakkal fémjelzett folyamatokra adott reakció. A társadalmi átalakulások új kihívások elé állítják az egyházat, melynek meg kell találnia azokat az eszközöket, melyek segítségével eleget tehet örök feladatának: az evangélium hirdetésének.

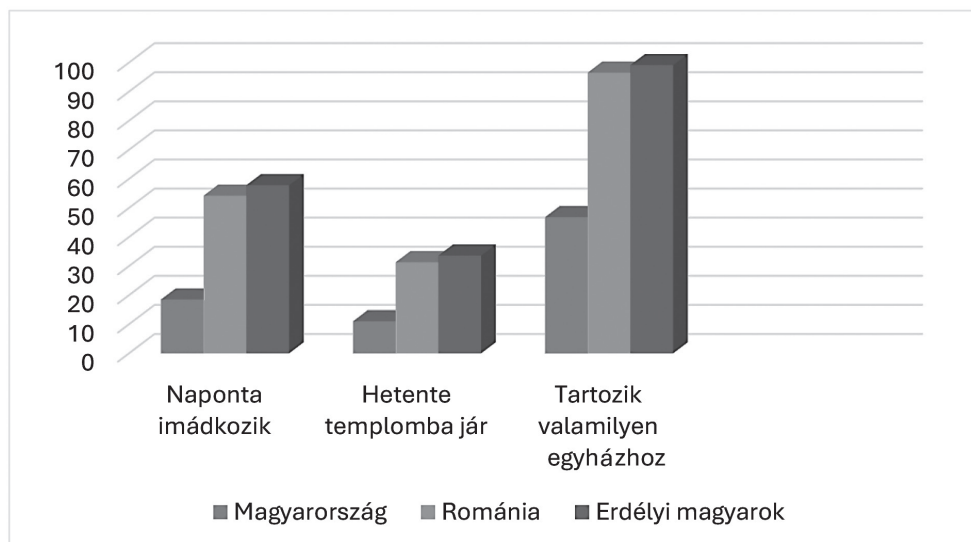
Amint már említettük, az erdélyi magyarság a vallásosságát a kelet és nyugat ütközőzónáját jelentő sajátos határhelyzet jellemzi. A bemutatott folyamatok ebben a térségben is kifejtik hatásukat, azonban ez nem minden esetben párhuzamos a nyugaton zajló eseményekkel. Az egyik legfontosabb különbség a szekularizáció mint a vallási szféra differenciálódásának és privatizálódásának a folyamatában mutatható ki. Romániában egy ellentétes folyamatról, szakralizációról, az egyház profán térben való térhódításáról beszélhetünk. Ebben a helyzetben aktuálissá válik az intézményeiben élő egyház örök problémája. Felvetődik a kérdés, hogy a profán intézményekben történő térhódítással párhuzamosan erkölcsi vagy spirituális értelemben milyen mértékben van jelen az egyház a társadalomban. A szociális, oktatási vagy kulturális szolgálatok alkalmasak-e arra, hogy az evangélium terjedésének szabad utat nyitó csatornaként működjenek? A szocialista diktatúra üldözéséhez képest a rendszerváltás óta eltelt évtizedekben egyre bővülnek az egyház lehetőségei arra nézve, hogy az intézményeken keresztül kapcsolódjon az emberekhez, és az evangéliumra alapozott közösséget építsen. A felmérések mégsem utalnak arra, hogy az egyének vallásossága a lehetőségek gyarapodásával egyenesen arányosan növekedett volna. Egyes vélekedések szerint az egyház spirituális és erkölcsi jelenléte a társadalomban a diktatúrák idején hitelesebbnek bizonyult. Erre a hitelességre különösen nagy szükség lenne abban a posztmodern közegben, amelyben nem igazán hatékonyak a jól strukturált, racionális érvek. Az válik igazán fontossá, hogy a hirdetett üzenet mennyiben valósul meg az igehirdető és a közösség életében.

Figyelembe kell vennünk, hogy a vallási hagyományok demonopolizálásának a hit szempontjából pozitív hozadéka is lehetnek: ez megtisztító erővé válhat. Nem kell félnünk a kazuális szolgálatokra való igény csökkenésétől. A vallási individualizmusnak létezik olyan olvasata, amely összeegyeztethető a keresztyén teológia elemeivel. Az üdvösséget mindannyiunknak egyedül kell megtalálnunk, egyedül kell döntenünk, Isten színe előtt egyedül kell megállnunk és felelősséget vállalnunk. Az egyháznak a maga földi szolgálata alatt egyéneket kell döntésre segítenie, éppen ezért

érdemes árnyalni az individualizmus fogalmának használatát. Kár lenne a társadalommal való szembenállás és a világgal való perlekedés csapdájába esni.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a vallási pluralizáció, individualizáció, valamint a szekularizáció folyamatai Kárpát-medencei térségünkben jelen vannak és meghatározzák az egyháztagok mindennapjait, gondolkodását és az egyház intézményével való kapcsolatát. Figyelmes körültekintéssel és kellő nyitottsággal kell viszonyulnunk ezekhez a folyamatokhoz, hogy teológiai reflexiónk ne merüljön ki a sablonos elutasításban vagy a feltétel nélküli befogadásban. Úgy kell üdvözlünk a „posztmodern állapot” felszabadító hatását és megtisztító erejét, hogy közben mindezt Isten ígéjének a mércéje alá helyezzük.

Függelék

	Románok	Erdélyi magyarok	Magyarországiak
Vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	29,3	42,9	16,1
Vallásos vagyok a magam módján	51,2	49,9	60,6
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem	12,9	3,1	-
Nem vagyok vallásos	5,7	3,8	23,3
Nem válaszol, nem tudja	0,9	0,4	-